

С Т А Н О В И Щ Е

За дисертационния труд на **Огнян Неделчев Христов**

“Композиция и пластичен език в творчеството на Любомир Далчев”

за присъждане на образователната и научна степен “доктор”

по направление 8.2. “Изкуствознание и изобразителни изкуства”

от проф. д-р Красимира Коева

Огнян Неделчев Христов е редовен докторант към катедра “Изкуствознание” в Националната художествена академия – София. Преди това е завършил обучението си в специалност “Скулптура” на същата институция. Това обяснява и избора на темата на дисертацията, повлияна от желанието и интереса на докторанта, ориентирани към областта на скулптурата и към творчеството на един от нейните най-изявени представители в българското изкуство – Любомир Далчев. Фокусирането към **композицията и пластичния език**, изведени в заглавието на дисертационния труд, позволява да се проследят - едновременно всеобхватно, както и в детайли, същностните черти на творческия процес и творческите търсения на Л. Далчев през различните етапи на неговата изключително богата професионална реализация.

Докторантът е пристъпил към изследването си с предварително изяснената и амбициозна идея да включи **всички възможни** - достъпни (и трудно достъпни) факти и визуални материали, свързани с личността и творчеството на изтъкнатия скулптор, което обяснява и по-големия обем на дисертацията. Като научен ръководител на Огнян Христов съм свидетел на този процес и високо оценявам силната мотивираност, усърдието и трудолюбието на докторанта. Това включва цялостно проучване на публикации в специализираната литература и в периодичния печат, на архивните материали в различни държавни институции - Държавния архив, архива на Комитета за култура, архива на СБХ, на Военното министерство и др. Основен акцент в тази, т.нар., подготвителна към дисертацията работа, представлява и визуалното документиране на

изобразителния материал, осъществено от докторанта, който на свои разноски е обиколил и **заснел** всички творби на Л. Далчев из България, за които има сведения - предимно монументални паметници в природна и паркова среда, както и отделни по-камерни работи в окръжни музейни сбирки. Този внушителен новосъздаден архив на докторанта е ценен и с това, че отразява актуалното в момента състояние (за съжаление, не винаги добро), на творчеството на изтъкнатия скулптор.

В уводната част на дисертационния си труд Огнян Христов очертава и аргументира неговия обхват: 1933 г. - 1979 г., тъй като от 1933 г. Л. Далчев се посвещава само на скулптурата, изоставяйки живописата, с която се е занимавал до тогава, а през 1979 г., заедно със семейството си, емигрира в САЩ. В този смисъл, дисертационният труд е ориентиран и обхваща цялото известно скулптурно творчество на Далчев, създадено в България, което е достатъчно разнообразно и всеобхватно: архитектурно-скулптурни ансамбли, скулптурни монументи, декоративно-скулптурни украси, фигурални композиции, малки пластички и др. Докторантът е включил в изследването си и творби, в които скулпторът участва в съавторство със свои колеги, като е споменал и някои нереализирани (по различни причини) проекти, както и снимков материал на унищожени или в неизвестност творби, за които е открил сведения във фотоархивите и в пресата.

Методите на изследване в дисертацията включват няколко вида анализи - хронологичен, формален (композиционен и пластически), тематичен, сравнителен и др. - чрез които творчеството на Л. Далчев е изследвано от различни ъгли и гледни точки, за да се очертае цялостния и обективен възглед за неговите най-съществени характеристики.

В глава първа – “Биография”, са проследени важните моменти от житейската и творческа биография на Любомир Далчев, като са акцентирани онези от тях, които впоследствие ще имат значима роля в бъдещите му реализации. Така напр., малко известна е причината и понякога все още изглежда учудващ фактът, че Далчев, завършил блестящо пълния курс в Художествената академия в София - специалност “Живопис” (1921-1926) в първия випуск на новоназначения преподавател и прочут италиански

възпитаник проф. Никола Маринов – но само след няколко години, от 1933 г. насетне, ще се посвети изцяло на скулптурата. През същата година младият автор печели наградата за скулптура и откупка на творбата му “Движение” (сега в НХГ). Яснота по въпроса дава цитираното от докторанта интервю на Бойко Бойков (1978 г.) със самия Далчев, в което той споделя, че още като ученик е мечтаел да стане архитект, но поради липса на средства за обучение в чужбина (единствено възможното по това време), е кандидатствал в Художествената академия, за да се подготви по-добре по рисуване, и да може впоследствие пак да кандидатства – отново архитектура. След дипломирането си (1926 г.), по съвета и с препоръката на своя преподавател проф. Никола Маринов, Л. Далчев заминава на двугодишна специализация в Рим.

Докторантът Огнян Христов обръща специално внимание на усилените занимания на Далчев през този период. През първата година в Римската академия той специализира живопис, но през втората избира обучението по скулптура при проф. Ерменджилдо Лупи, което се оказва решаващо за него. Възможно е това решение да е повлияно и от подсъзнателно фиксирания, но нереализиран стремеж към архитектурата – също пространствено изкуство, отчетливо присъстващо в триизмерната визуална среда, както и скулптурата. В Римската академия Далчев учи в един курс заедно с Алберто Джакомети, и успоредно с това посещава допълнително курсове в академията “Чирколо артистико”.

Веднага след Рим, той специализира една година в Париж (1929) – в курса по “Пластична анатомия” при проф. Анри Меж в *École des Beaux-Arts*, както и в частната академия Гранд Шомиер (*Académie de la Grande Chaumière*), прочута с новаторските си подходи към начина на преподаване и с много по-голямата свобода за студентите по отношение на тълкуването на академизма. Там за пръв път във Франция (през 1904 г.) е въведено и рисуването от натура на голи мъжки модели. Далчев завършва с отличие и похвална грамота курса по пластична анатомия в *École des Beaux-Arts* и е поканен от ректора да остане в Париж, но той се завръща в България.

Докторантът специално акцентира върху тези биографични подробности, свързани с обучението и особено със специализациите в чужбина, които се оказват много

важни стъпки, предопределили следващите изяви на бъдещия скулптор. Така напр., след завръщането си (1929 г.) Далчев започва да преподава лекции – именно по “Пластична анатомия” в софийската Художествена академия и да подготвя учебник по тази дисциплина, в който да приложи и усвоените във Франция познания. Впоследствие се оказва (и докторантът често изтъква това по повод на следващите творчески периоди), че интересът към добре овладяните познания за анатомията и пропорциите на човешкото тяло остава постоянна ценност за скулптора. Същевременно, Далчев прави първата си самостоятелна изложба (1933 г.), посрещната много положително от публиката, в която включва и свои рисунки, предназначени за учебника (за съжаление, унищожени при бомбардировките на София през Втората световна война). Очевидно, младият 31-годишен творец е успял от рано да осмисли и осъществи далновидно и целенасочено своята теоретична и практическа подготовка (особено в Рим и Париж), което му е помогнало бързо да се превърне в безспорно признат творец и в компетентен теоретик и преподавател (след Втората световна война, до 1965 г., Далчев ръководи и ателието по Монументално–декоративна скулптура в Художествената академия).

Във втора глава на дисертацията О. Христов разглежда от теоретична гледна точка въпроси, свързани с композицията и пластическия език в изобразителното изкуство, и по-специално в скулптурата. За целта, той се основава на трудовете на изтъкнати автори с приноси в тази област – Р. Арнхайм, М. Туркус, И. Ламцив, арх. Тонев и колектив и др. Освен това, образованието по скулптура на докторанта и собствените му познания и опит му позволяват да избере опорните точки, около които да структурира основните постулати на своето изследване. Наред с подробните анализи и коментари към традиционните и по-познати компоненти на композиционните решения в скулптурата - фронтални, профилни, вертикални, диагонални, члененето на формите, пространствените паузи и “пробиви”, перспективните съкращения и деформации, “златното сечение” и т.н., докторантът включва и по-детайлни “тънкости” от професионалния регистър на творците. Така напр. изключително важният компонент, с който скулпторите трябва да се съобразяват постоянно, е и пространството “извън творбата” – т.е. околната среда, от която тя става част, особено когато се касае за по-мощни фигури в големи пространства в градска или паркова среда. Тук докторантът

се позовава на все по-разпространените и задълбочени научни изследвания в областта на психологията на изкуството, на метрични, оптически, както и на психологически закономерности, свързани с човешкото зрение и менталното му, рационално “разшифроване” и осмисляне. Цитат от дисертацията на О. Христов потвърждава по-широките граници и параметри, които той включва в изследването си: *“Възприемането на естетическата среда зависи от редица физиологични и психологични възможности на човека. На първо място това е зрителният ъгъл на човешкото око, който е ограничен. Но сравнително малките зрителни възможности на окото са подпомогнати от възможностите на човека да натрупва и задържа зрителни представи, които той получава при движение (...) и при последователно възприеманите различни картини – той ги наслоява в своето съзнание, запамятава ги и получава цялостна представа за пространствената композиция. (...) Така физиологически малкият ъгъл на зрителното възприятие от човека се разширява неограничено, като на панорама. (...) И още една особеност на човешкото око – то не отчита неправилностите на пространството, когато отклоненията им от правия ъгъл са по-малки от 4-5 градуса”*. По подобен начин са коментирани и специфичните композиционни изисквания (получени, както емпирично, така и наукометрично) – напр. за вертикално решените скулптури, предпочитани и използвани най-често от Л. Далчев: *“Тяхната височина трябва да бъде от 1/3 до 1/6 от дължината (или ширината) на площада”*. А паметници или фигури, с преобладаваща страна на гледане (т.нар. едностранни композиции) *“...не се разполагат в средата на площада, а обикновено в единия му край (конни статуи, отделни фигури). Те са замислени да се гледат срещу светлината, при което се възприема в по-голяма степен техния характерен силует, забелязващ се от голямо разстояние, отколкото обема им.”*

Част от познанията за тези оптически и психологически закономерности, използвани от О. Христов, са усвоени в процеса на проучванията му на теоретичната научна литература, свързана с подготовката на докторския труд и са удачна илюстрация за нейния т.нар. “образователен” компонент. Те са приложени от докторанта в анализите на творбите на Л. Далчев в следващата глава на дисертацията. Относно пластичния език, който е неразривно свързан, и всъщност зависим, от композиционното решение,

докторантът подчертава, че той е основна характеристика на формата (материал, фактура, релефност, повърхност и др.) и че е предопределен, до голяма степен, и от идейния замисъл на автора.

Наред с подробното изследване на отделните теоретични параметри и характеристики на композицията и пластичността – видове, подвидове и техните разновидности, докторантът е включил към приложението на дисертацията внушително количество статии и интервюта с Любомир Далчев, в които той споделя възгледите си именно по тези въпроси. Това е, бих го нарекла, щастлива случайност, или съдбовна подкрепа. И въпреки, че често се твърди, че “няма случайни неща” (според Хегел “случайността е неосъзната необходимост”), все пак, ще възприема разпространеното житейско твърдение, че “който търси – намира”. То, със сигурност, отговаря на начина, по който докторантът подготвяше своята тема и издирваше всички материали, свързани с нея. В резултат на това, О. Христов имаше възможност да съпостави принципите, разгледани в общите теоретични съчинения за композицията и пластичността - с конкретните изводи и решения, проверени в творческата практика на Любомир Далчев и формулирани от самия него. Това допринесе за по-голямата увереност на докторанта да разшири, да осмисли и надгради своите предишни познания, за да пристъпи към собствените си анализи в следващите части на дисертацията.

Глава трета – “Анализ” се състои от две части: ”Хронологичен анализ” и “Сравнителен и съпоставителен анализ”. Това е основната и съществена част от дисертационния труд и е с най-голям обем – 214 стр. В нея докторантът е използвал два подхода при избора на анализите – синхронен и диахронен, като и в двата случая те са приложени на базата на сходни параметри за изследване на творбите на Л. Далчев - пространствено-композиционни, стилово-пластически, жанрови, идеологически и др. И докато при “*хронологичния*” (*синхронен*) анализ основен критерий са определени, възприети от докторанта, последователни времеви отрязъци, както и характерните за всеки от тях водещи, актуални в момента тенденции, довели до известна близост на творбите, до определена синхронност и прилики на реализацията им *през даден период*, то при “*сравнителния*” (*диахронен*) анализ са потърсени аналогии между създадени по

различно време произведения, но близки по отношение на сюжетно-тематични, идейни и смислови характеристики, довели до емоционални, психологически и композиционно-пластически прилики. В този случай, О. Христов е разграничил и обединил в отделни групи голям брой произведения на Л. Далчев, създадени *през различни периоди* – „с религиозни теми, с исторически теми, с теми, свързани с войната, с борбата, със семейството, с реалния живот“ и т.н., и ги е анализирал поотделно и много подробно, както на сюжетно, така и на формално-пластическо равнище, откривайки общото и константното, което те притежават и излъчват, независимо от времевата дистанция и някои стилкови различия. Самият предварителен автороз замисъл на тези, предимно многофигурни композиции, включва подчертана наративност и стремеж към избора на значими сюжетни истории, на драматични събития и техния неминуем отзвук, пораждащи съответно – силни емоции. Докторантът подчертава, че основната цел на тези творби е да провокират у зрителя съпричастност и реакция към изобразените събития и да го накарат да съпреживее тяхната драма. В подкрепа на това, той цитира признанието на Л. Далчев: *“Винаги съм мислел, че фигурата трябва да изразява психологическото състояние. Главата да бъде кулминацията. Тези работи ме интересуват все повече, защото разработвам темите на страданието.”*

ИЗВОДИ

На базата на направените подробни **анализи и изводите от тях**, докторантът Огнян Христов проследява водещите тенденции през различните периоди в творчеството на Л. Далчев и, всъщност на българската скулптура от това време, повлияли на промените на авторозата гледна точка, съответно и на свързаните с нея нови и различни пластически решения (най-драстични са те през периода на т. нар. “социалистически реализъм”, за които Далчев споделя: *“Моят “Октомври” беше върнат няколко пъти за поправка като “формализъм”. Не се интересувах от психологията и динамиката, искаха подробности и загладена повърхност”*).

В изводите докторантът подчертава, че в началните си творчески периоди Л. Далчев търси подчертана близост с натурата, с анатомично верните пропорции на човешката фигура и с овалните форми. По-късно, през 60-те и 70-те год. мащабите се

увеличават и композициите се усложняват по отношение на движението, ритъма и баланса. Натурата е все по-приглушена и отстъпва място на декоративността и плоскостността, на стилизацията и деформациите, на типизираните образи. Засилват се геометричните решения, появяват се дори отделни аналогии, напомнящи своеобразни кубистични трактовки (“Орфей и Родопа” и др.). Заедно с това, все по-често се наблюдава и натрапчиво-изразителното подчертаване на острите ръбести обеми и планове (“Кирил и Методий”, “Майки” и др.). Към края на периода на 70-те год. (последният за творческото присъствие на Л. Далчев в българския художествен живот), вече преобладават експресивните композиционни решения, изчистените и масивни обеми, четливите и компресирани форми, особено при по-големите по формат творби с декоративно-монументален характер и в считаните за едни от най-значимите в творчеството на автора архитектурно-скулптурни ансамбли (“Хан Аспарух”, “Братската могила”, “Паметник на трите поколения”, “Битката при Клокотница” и др.).

Наред с впечатляващите по обем анализи, свързани с формалните белези на творбите и с акцентите върху композиционните им и пластически характеристики – каквато е темата на дисертацията, докторантът постоянно отделя специално и задълбочено внимание на “психологическата изразителност и на нейната драматична експресивност”. По този начин той е успял да обхване и да очертае най-съществените характеристики на скулптурното наследство на Любомир Далчев.

Наред с приносните моменти на докторантския труд, посочени в справката за приносите - проучване на достъпните архивни материали, заснемане на творбите (включени в приложението), изчерпателни анализи, изведени на концептуално и формално ниво и др., Огнян Христов е подчертал и изключително важната за самия Л. Далчев насока, свързана с преосмислянето и усвояването на българските художествени традиции – технологични и естетически. Използването на различни материали и на техни комбинации – камък, дърво, бронз, мед, олово, гранит, бетон, керамика и др., както и боравенето с различни техники на обработка - с предпочитание към търсене на ефектите на естествената фактура и структура на материалите, с умишлено подчертаните грапави следи и “надрасквания” от инструментите – всичко това е довело до постигането на

максимална изразителност с минималистични средства и според обобщението на докторанта: “Далчев търси възможно най-силното въздействие във възможно най-простата и лаконична форма”.

Като имам предвид сериозната и задълбочена работа на докторанта при подготовката и създаването на дисертационния му труд и проблемите, които той си поставя и удачно разрешава – теоретични, стилово-пластически, естетически и т.н., считам, че усилията му заслужават да бъдат високо оценени от членовете на научното жури и убедено апелирам на Огнян Неделчев Христов да бъде присъдена образователната и научна степен “доктор”.

Подпис:

/проф. д-р Красимира Коева/